

Състояние и проблеми на развитие на виненото лозарство в Югоизточен лозаро-винарски район на България в условията на ОСП

Ас. ДЕСИСЛАВА ТОТЕВА

Институт по аграрна икономика – София

E-mail: leeva@mail.bg

Традициите за производство на винено грозде в България и почвено-климатичните условия в Югоизточен лозаро-винарски район на страната са изключително благоприятни за развитие на винено лозарство.

Целта на статията е да анализира състоянието и проблемите на виненото лозарство в Югоизточен лозаро-винарски район на България и намеренията на производителите на грозде и вино за развитие на стопанствата им в условията на приложение на ОСП.

Бъдещото развитие на виненото лозарство в този район на България зависи главно от преструктурирането на лозовите масиви с цел приспособяване към пазарните изисквания и осъществяването на по-активна политика за увеличаване на стокообмена с Русия, някои скандинавски и азиатски страни.

Лозарството в България е традиционен отрасъл в земеделието на страната. До 80-те години на XX век лозарството е структуроопределящ отрасъл на селското стопанство. По това време България е в първата десетка на света по площ на лозя и по износ на вино.

В годините на преход от централно планирана към пазарна икономика се наблюдава значително намаляване на реколтираните площи с лозя и спад в производството на грозде. През последните две десетилетия, в рамките на дълбока и продължителна криза, и на реформите в земеделието, българското лозарство понася тежки загуби.

Днес пред сектора стоят множество проблеми, чието разрешаване изисква прилагане на най-съвременните икономически принципи и инструменти на пазарно ориентирания подход на управление, който е обусловен от спецификата на отрасъла – лозарството изисква големи капиталови вложения, които се възвръщат в по-продължителен период от време.

Динамиката на изменение на основните показатели, характеризиращи състоянието на лозарството в Югоизточен лозаро-винарски район през последните шест години, е представена в табл. 1.

От данните в таблицата се вижда, че производството на винено грозде в този район се увеличава през 2008 г. Причината за това е, че в него се създават най-големи нови насаждения на лозя по програма САПАРД (например от Винпром – Карнобат, „Черноморско злато” – гр. Поморие, и др.). През 2008 г. се наблюдава и леко нарастване на реколтираните площи с лозя в този район. След тази година площите отново започват да намаляват и през 2011 г. са едва 15 687 ха. Причината за това намаление може да се търси в процеса на изоставяне и застаряване на големи площи с лозя. През 2012 г. в Югоизточен лозаро-винарски район се наблюдава леко нарастване на реколтираните площи с винени лозя, които възлизат на 20 374 ха.

Средният добив през последните три години се задържа на едно сравнително високо равнище – около 5 000 кг/ха, което се дължи на подобреното стопанисване, особено на лозята, собственост на винарски предприятия, и добрите добиви от влезлите в плододаване нови насаждения (табл. 1).

Производството на винено грозде от средно 143 981 тона през периода 1990–1993 г. спада средно до 105,4 хил. тона през периода 2007–2012 г.

В табл. 2 е представена динамиката на изменение на площите, средните добиви и производството на винено грозде в проценти, в Югоизточен лозаро-винарски район, от 1990 г. до 2012 г. В периода от 1998 г. до 2001 г. се наблюдава леко нарастване на реколтираните площи с 6% спрямо периода 1994–1997 г. След този период те отново започват да намаляват до 2007–2012 г., когато се наблюдава нарастване с около 15% спрямо период 2002–2006 г.

В района се наблюдава тенденция към изместване на българското грозде и българските вина от чуждите и по-конкурентоспособни, предпочитани от българските потребители – вносно грозде от Гърция и Македония, вносни вина от Италия, Испания, Чили и Аржентина.

В Югоизточен лозаро-винарски район възрастовата структура на лозовите насаждения се характеризира с това, че най-голяма е групата на възраст 21–30 г., а най-малко лозя са на възраст до 10 г. Всички собствени-

ци на стари лозя очакват да започне да действа мярката за подпомагане на изкореняването на застарелите и неперспективни лозя.

В района изкупната цена на гроздето е ниска. Голяма част от собствениците на лозарски стопанства са разочаровани от това, че държавата не се намесва при формиране на изкупните цени на гроздето по време на гроздоберната кампания, не се гарантира изкупуване на готовата продукция и не се осигурява лесен достъп до нисколихвени кредити за развитие на лозарско стопанство.

В този район, както и в цялата страна, липсва коопериране между винари и лозари, особено при изкупуване на готовата гроздова продукция. По време на гроздоберната кампания интересите на гроздопроизводителите силно се разминават с интересите на винарските предприятия, които също имат лозарски стопанства и отглеждат грозде. Винарските предприятия, които имат залежало, непродадено вино, отказват да купуват грозде

Таблица 1. Изменение на площта, средния добив и производството на винени лозя в Югоизточен лозаро-винарски район за периода 2007–2012 г.

Table 1. Amendment area, average yield and production of wine grape vineyards in South-East region for the period 2007–2012

Винени лозя / Vineyards	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007-2012 Членство в ЕС / EU membership
Реколтирани площи, ха / Amendment area, ha	25 687	28 913	18 012	17 802	15 687	20 374	21 079
Среден добив, кг/ха / Average yield, kg/ha	5 028	4 902	4 740	5 378	5 127	5 249	5 071
Производство, хил. т. / Production, thousand t	129,2	141,7	85,4	91,4	77,6	106,9	105,4

Източник: МЗХ, дирекция „Агροстатистика“ / Source: MAF, “Agrostatistics”

Таблица 2. Динамика на изменение на основните параметри във виненото лозарство в Югоизточен лозаро-винарски район за периода 1990–2012 г., %, 1990–1993 = 100

Table 2. Dynamics of change of basic indicators in wine grape vineyards in South-East region for the period 1990–2012, %, 1990–1993 = 100

Винени лозя / Vineyards	1990-93	1994-97	1998-01	2002-06	2007-12
Реколтирани площи, ха / Amendment area, ha	100	90,9	96,9	87,8	102,9
Среден добив, кг/ха / Average yield, kg/ha	100	101,7	71,6	102,0	123,9
Производство, хил. т. / Production, thousand t.	100	92,4	69,3	89,6	127,4

Източник: МЗХ, дирекция „Агροстатистика“ / Source: MAF, “Agrostatistics”

от собствениците на лозарски стопанства, в резултат на което изкупната цена на гроздето спада до 0,40–0,50 лв./кг. Произведеното грозде в лозарските стопанства на винарските предприятия е с висока себестойност, затова, ако собствениците на винарските предприятия имат нужда от допълнителни количества грозде, те се стремят да го купят от собствениците на лозарски стопанства на възможно най-ниска цена. Това от своя страна се отразява неблагоприятно върху икономическата ефективност на собствениците, които имат само лозарски стопанства и в повечето случаи са принудени да продават своята продукция дори и под нейната себестойност. За да се избегнат проблемите с изкупните цени на гроздето, винарските предприятия трябва да сключват предварителни договори с гроздопроизводителите за изкупуване на продукцията им.

Ниското техническо ниво на обработка на лозята, както и недостатъчните финансови ресурси на лозарите за закупуване на техника са причина за намаляването на реколтираните площи, средните добиви и производството на грозде в Югоизточен район.

И в този район, както и в други райони на страната, се наблюдава разпокъсаност на лозовите масиви, въпреки че големите винарски предприятия като Винпром Карнобат създадоха крупни лозови масиви. Разпокъсаността затруднява прилагането на агротехнически мероприятия и влагането на инвестиции в обновяване на лозовите насаждения и сортовата им структура. Разпокъсаността затруднява също така и правилното усвояване на субсидиите по програмите на Европейския съюз.

С цел установяване на проблемите при отглеждането на лозята, както и намеренията да се занимават и в бъдеще с лозарство, от 26.08.2013 г. до 01.09.13 г. бяха проведени серия 90 минутни интервюта „лице в лице“ с 30 собственици на големи, средни и малки лозарски стопанства, както и със собственици на винарски предприятия, които имат лозя на територията на ТЗ на ИАЛВ – Бургас.

Задачата на проучването беше да се установят причините за намаляването на производството на винено грозде; информираността на собствениците на лозарски стопанства относно мерките на ОСП за производство на грозде, произведено според изискванията и разрешените практики в ЕС; намеренията на лозарите и собствениците на винарски предприятия да се занимават с лозарство и в бъдеще.

В рамките на проведените интервюта бяха поставени въпроси, насочени към установяване степента на информираност на лозарските стопани относно плащания по основните направления на ОСП, мерките по програма САПАРД, установяване на намеренията на собствениците на лозарски стопанства да направят инвестиции през следващите пет години и др.

Бяха проведени интервюта със собственици на средни, големи и малки лозарски стопанства и винарски предприятия, които имат лозя. Получените *резултати* могат да се обобщат по следния начин:

• Информаност на гроздопроизводителите и собственици на винарски предприятия, които имат лозя

В Югоизточния лозаро-винарски район над 70% от анкетираните гроздопроизводители познават основните направления на ОСП, контролирането на лозарския потенциал, намесата на пазара, реструктурирането и конверсията на винени лозя, мерките по програма САПАРД, мерките по ПРСР, основните наредби в лозаро-винарския сектор. Над 90% от анкетираните собственици на винарски предприятия, които имат лозя в района, познават законодателството, свързано с развитието на лозаро-винарския сектор. Това означава, че активно работещите лозари и винопроизводители в този район се интересуват и са добре информирани за възможностите за подпомагане на лозаро-винарския сектор (фиг. 1).

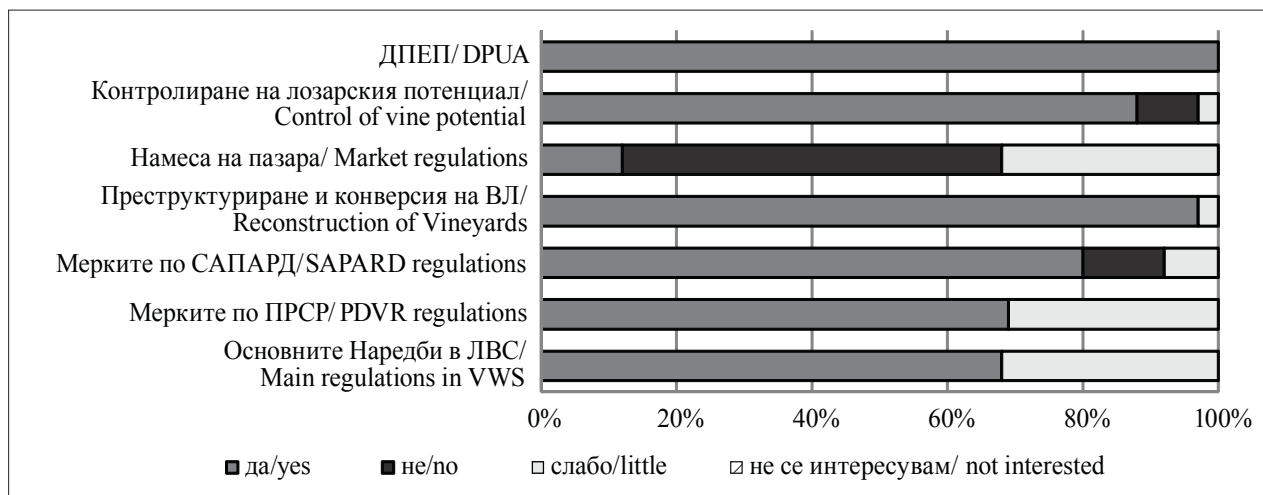
В Югоизточния лозаро-винарски район около 85% от анкетираните гроздопроизводители смятат, че от всички мерки по програма САПАРД най-благоприятно върху разви-

тието на българското лозарство се отрази закупуването на машини и техника (фиг. 2).

• **Мотивация на гроздопроизводителите като фактор за развитие на лозарството**

Интерес представляват отговорите на въпроса за ролята на лозарството в общия доход на собствениците на лозарски стопанства. От всички анкетирани 63% отговарят, че лозарството за тях е основна икономическа дейност (фиг. 3). В същото време на въпроса – В

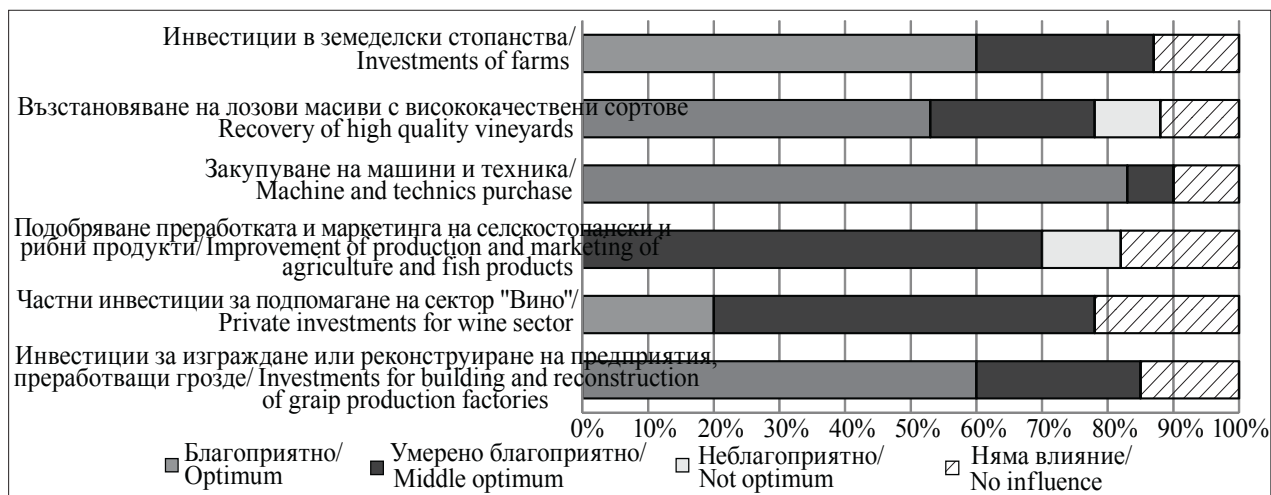
каква степен Вашето стопанство задоволява нуждата Ви от доходи?, само 42% отговарят, че доходите от лозарство са задоволителни за тяхното семейство (фиг. 4). Това е така, защото собствениците на лозя не разчитат на доходи само от лозарството. Повечето от тях, освен лозя, отглеждат и пшеница, слънчоглед, кориандр, овощни и други култури, от които получават по-добри доходи, отколкото от лозята.

Фиг. 1. Познавате ли законодателството, което има отношение към бъдещото развитие на лозарството в България?

Fig. 1. Do you know the regulations concerning future development of viticulture in Bulgaria?

Източник: Собствено анкетно проучване, 2013 г. / Source: Own questionnaire research, 2013.

Фиг. 2. Как се отразиха върху развитието на българското лозарство, според Вас, мерките по програма САПАРД?

Fig. 2. How the SAPARD regulations reflect on the development of Bulgarian viticulture?

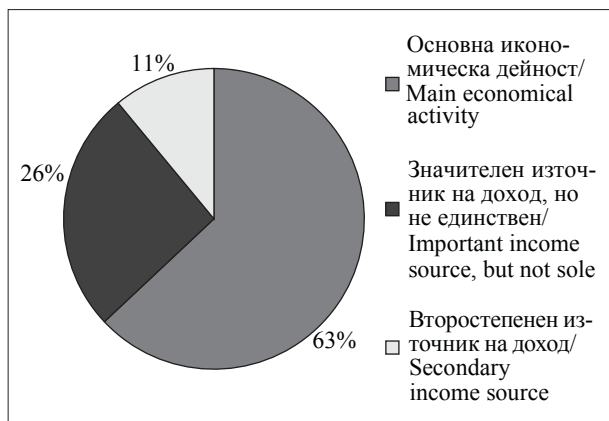
Източник: Собствено анкетно проучване, 2013 г. / Source: Own questionnaire research, 2013.

Въпреки подходящите почвено-климатични условия и създадените традиции в лозарството и винопроизводството, характерни за този район, ниската степен на задоволяване на доходите от лозарство води до понижаване на мотивацията на гроздопроизводителите да отглеждат винено грозде.

Интересни за перспективата за развитие на лозарството в Югоизточния лозаро-винарски район са отговорите на анкетираните собственици на лозарски стопанства и винарски предприятия в района на въпроса – „Как-

ви са намеренията Ви за бъдещото развитие на Вашето стопанство?“. Най-голям процент (около 30% от тях) имат намерение в бъдеще да съчетават лозарството с друг вид земеделска дейност. Малък е процентът на собствениците на лозарски стопанства, които изразяват мнение, че в бъдеще време ще се занимават само с лозарство или с лозарство и винарство (фиг. 5).

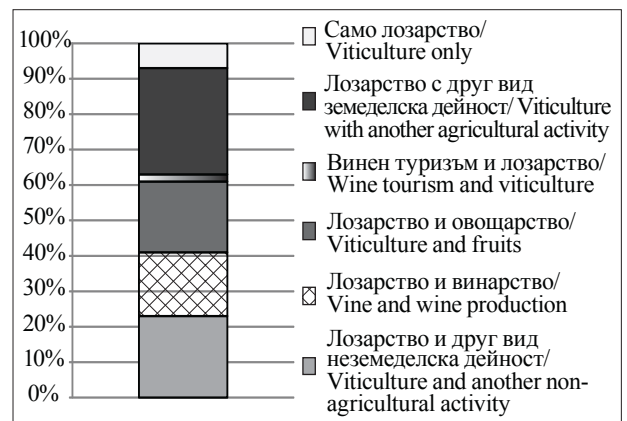
Този резултат утвърждава ползата от диверсификацията на земеделските дейности, която се основава на принципа, че ако даде-

Фиг. 3. Каква е ролята на лозарството в общия доход на Вашето семейство?

Fig. 3. What is the viticulture position in the gross income of your family?

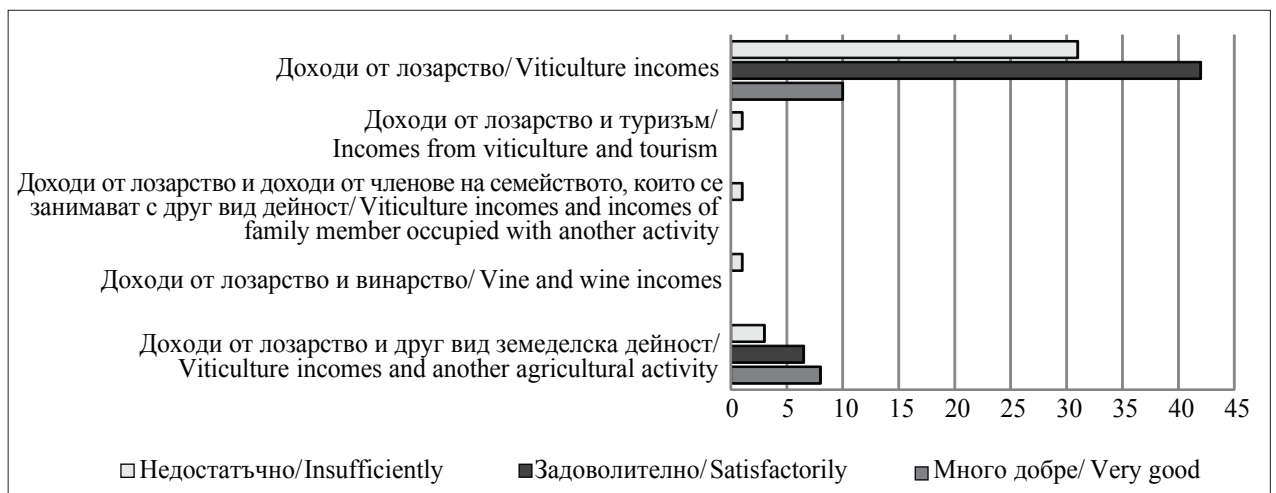
Източник: Собствено анкетно проучване, 2013 г.
Source: Own questionnaire research, 2013.

Фиг. 5. Какви са намеренията Ви за бъдещото развитие на Вашето стопанство?

Fig. 5. What are your intentions for future development of your farm?

Източник: Собствено анкетно проучване, 2013 г.
Source: Own questionnaire research, 2013.

Фиг. 4. В каква степен Вашето стопанство задоволява нуждата от доходи на семейство Ви?

Fig. 4. In what degree your farm satisfies the need of income of your family?

Източник: Собствено анкетно проучване, 2013 г. / Source: Own questionnaire research, 2013.

на дейност, в конкретния случай лозарството, има по-ниски и дори често незначителни приходи, друг вид земеделски дейности и отглеждането на друг вид земеделски култури могат да бъдат рентабилни. За собствениците на лозарски стопанства е много добре, ако произвеждат и вино или развиват и винен туризъм. По този начин се затваря цикълът: суровина – краен продукт и може да се постигне висока ефективност и рентабилност на производството.

В този район анкетираните гроздопроизводители и собственици на винарски предприятия са сравнително добре информирани за основните направления на ОСП и за възможностите за подпомагане на лозаро-винарския сектор в България. В бъдеще време е необходимо провеждане на информационни кампании от Министерството на земеделието и храните (МЗХ) за отворените нови мерки за кандидатстване по европейските програми, осигуряване на достъп до интернет на собствениците на лозарски стопанства и др., за да се постигне целта – повишаване информираността на лозарите и собствениците на винарски предприятия, които имат лозя, относно възможностите за кандидатстване по европейските програми.

Около половината от активно работещите лозари в района и около 90% от собствениците на винарски предприятия, които имат лозя, посочват, че десетте дейности по Мярка „Преструктуриране и конверсия на винени лозя“ са се отразили благоприятно върху развитието на лозарството в този район.

От всички мерки по програма САПАРД анкетираните гроздопроизводители и собствениците на винарски предприятия, които имат лозя, посочват, че най-много за развитието на лозарството в района е допринесла Мярката „Закупуване на машини и техника“.

От всички анкетирани собственици на лозарски стопанства повече от половината отговарят, че лозарството за тях е основна икономическа дейност, но само 42% отговарят, че доходите от лозарство са задоволителни за тяхното семейство, което е осно-

вание да се твърди, че такава невисока степен на задоволяване на доходите от лозарство води до понижаване на мотивацията на гроздопроизводителите да отглеждат винено грозде.

Процентът на участие на ДФ „Земеделие“ и програма САПАРД във финансирането на лозарството е нисък. От собствениците на винарски предприятия в района около 28% са получили финансиране от програма САПАРД (с 8% повече от собствениците на лозарски стопанства) и около 20% от ДФ „Земеделие“ (с 10% по-малко от собствениците на лозарски стопанства).

Най-висока оценка собствениците на лозарски стопанства и винарски предприятия, които имат лозя, дават за фактора „Осигуряване на лозов посадъчен материал с високо качество и подходяща сортова структура“, което е важна предпоставка за повишаване на конкурентоспособността на виненото грозде.

Собствениците на лозарски стопанства и собствениците на винарски предприятия, които имат и лозя, поставят на първо място като фактор, който оказва най-голямо влияние върху търсенето на българско вино на европейския и световен пазар, качеството на виното.

Залежаването на нереализираното вино и несъответствието между търсените и предлаганите сортове грозде се изразява в отказ за изкупуване на гроздовата реколта от преработвателите. През последните няколко години лозарите в този район не могат да продадат своето грозде на винарските предприятия, тъй като за тях то е излишно при положение, че имат натрупани запаси от непродадено вино. Когато все пак гроздето се предложи за изкупуване, то е на много ниски цени, което за гроздопроизводителите означава големи загуби. При такава икономическа ситуация лозарите търсят друг изход – продават гроздето си на пазарите на дребно на по-добри цени, предлагат го за преработка на ишлеме или за производство на домашно вино. Това вино търси реализация на вътрешния пазар, продава се по хо-

тели и ресторанти, като подбива цените на промишлените вина и нанася вреди върху имиджа на българското вино. Създават се условия за нелоялна конкуренция, която измества винарските предприятия от пазара.

Липса на сдружаване и съгласуваност за отстояване на собствените интереси, при формиране на изкупните цени на гроздето между гроздопроизводителите и винарските предприятия, води до възникване на остро противоречие. Предлаганата ниска цена при изкупуването на гроздето от винопреработвателните предприятия през последните години не отговаря на вложените средства от производителите за производството на винено грозде. Това демотивира гроздопроизводителите и намалява тяхното желание да отглеждат винени лозя, което от своя страна води до загуби и за двете страни, губи и държавата, защото секторът не се развива стабилно и се намаляват възможностите и устойчивостта му да оцелее при честите промени в пазарната среда или неблагоприятните климатични условия.

Поради излишъците на вино преработвателите в Югоизточния лозаро-винарски район не искат да поемат ангажимент за цялостно изкупуване и оползотворяване на реколтата и по този начин да споделят отговорностите и риска заедно с гроздопроизводителите, особено след като вече разполагат със стабилна собствена суровинна база. Икономическата логика диктува лозарите да търсят начин да сключват договори с винарските изби и предприятия в района за изкупуване поне на 80% от произведеното от тях грозде.

Недостатъчният размер на влагани инвестиции за създаване на лозя с висококачествени сортове, които се търсят на пазара, е важна причина за влошената сортова структура в района. Днес е много наложително основната съставна част от провежданата държавна политика в лозаро-винарския сектор да бъде насочена към стимулиране и подпомагане модернизиранието на лозовите насаждения и начина на тяхното отглеждане и стопанисване.

В Югоизточния лозаро-винарски район е необходимо качествено реструктуриране на лозовите масиви с цел приспособяване към пазарните изисквания, като особено внимание се обърне на традиционните местни сортове, като Мускат Отонел например.

При свит пазар нарасналите мощности за преработка на гроздето се натоварват все по-малко, а това влияе негативно върху разходите и конкурентоспособността на произведения краен продукт. При сегашните перспективи в търсенето на вино в Югоизточния лозаро-винарски район би трябвало да се акцентира най-вече върху инвестиции за усъвършенстване на съществуващата материално-техническа база, а не към инвестиции за разширение.

За развитието на виненото лозарство перспективите в Югоизточния лозаро-винарски район зависят най-вече от осъществяването на по-активна политика за увеличаване на стокообмена със страни, проявяващи интерес към вината, произведени в района, като някои скандинавски и азиатски страни, и най-вече Русия. Този процес ще разшири пазарните възможности и ще възстанови позициите на вината, произведени в района, там, където те са били изгубени. Тези страни изясняват желание да купуват вина, но вниманието им е насочено вече към по-качествените.

ЛИТЕРАТУРА

Ангелова, В. 2001. Проблеми при финансиране на инвестиционните разходи за създаване на винени лозя. С.

Борисов, П. 2010. Влияние на технологията на производство върху конкурентоспособността на лозарските стопанства. Икономика и управление на селското стопанство, № 3, с. 28-42

Борисов, П. 2011. Състояние на конкурентоспособността на лозаро-винарския сектор – насоки и възможности за нейното подобряване. Икономика и управление на селското стопанство”, №5, с.66-77

Кънчев, И., Ю. Дойчинова, А. Митева, З. Стоянова. 2012. Устойчиво развитие на лозаро-винарския сектор в Южен централен район. ИК – УНСС, София.

Киречев, Д. 2013. Инвестиционният процес в лозарството на България. Дисертация.

Аграрен доклад, МЗХ, С., 1990–2012 г.

Аграрна политика на Република България – днес и утре. Трета национална конференция на САБ, София, Горекс Прес, 2000 г.

Собствено анкетно проучване, 2013 г.

Condition and Problems of Viticulture Development on South-East Region of Bulgaria in Common Agricultural Policy Circumstances

D. TOTEVA

Institute of Agricultural Economics – Sofia

(Summary)

Traditions for production of wine grapes, soil and climate of Bulgaria are exclusively favourable for de-

velopment of viticulture in south-east region of Bulgaria.

The object of present research is to specify the condition and problems of viticulture in South-east region of Bulgaria and the intentions of grape and wine producers for development of their farms in Common Agricultural Policy circumstances supplement.

The development of viticulture in the region in future depends mainly from vine reconstruction in order to conform towards market requirements and fulfilment of more active policy to increase the wine trade with Russia, some Scandinavian and Asian countries.

Key words: Development, viticulture, South-East region, Bulgaria, Common Agricultural Policy

Статията е постъпила в редакцията – XII.2014 г.